

ΕΠΙΘΥΜΟΥΣΑΝ ΝΑ “ΧΟΡΕΨΟΥΝ” : ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΙΣΙΟΔΟΞΗ ΝΕΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΜΙΑ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ

Τέλη της δεκαετίας του '50. Καρναβάλι. Στο κεντρικό, κοινωνικά λαμπερό αθηναϊκό ξενοδοχείο της Μεγάλης Βρετανίας, “Grande Bretagne”, νύχτα χορού. Απρόσκλητοι φθάνουν στην είσοδο δυο νέοι αρχιτέκτονες, ο Τάκης Ζενέτος και η Σούλα Τζάκου, φορώντας αυτή η ωραιότατη μελαχρινή κυρία έντονο κόκκινο, εκτυφλωτικό το φαντάζομαι, πουλόβερ. Επιθυμούσαν να χορέψουν... και θα καταφέρουν να μπου, έστω και χωρίς το επίσημο κάλεσμα, κερδίζοντας το ενδιαφέρον για το υπόλοιπο της βραδιάς.

Πραγματική και αλληγορική περιγραφή ταυτόχρονα, καθώς και οι δυο τους, η Τζάκου και πολύ περισσότερο ο Ζενέτος, “χόρεψαν” στην κεντρική σκηνή της ελληνικής αρχιτεκτονικής και, γιατί όχι, στην κεντρική σκηνή της ελληνικής κοινωνίας της περιόδου, καταθέτοντας την παρουσία μιας αισιόδοξης επαγγελματικής νεότητας, που συμμετείχε σε μια ανάλογα αισιόδοξη περίοδο της ελληνικής νεωτερικότητας. Αυτή η πραγματική και αλληγορική ταυτόχρονα περιγραφή, αυτή η πραγματική και αλληγορική ταυτόχρονα μαρτυρία, προβάλλει πρώτη, ανέλπιστα κεντρική, κάθε φορά που σκέφτομαι τον Τάκη Ζενέτο, κάθε φορά που ανακαλώ το κείμενο της Θεοδωροπούλου. Αυτή η περιγραφή προβάλλει πάντα, ανεκδοτολογική και ταυτόχρονα εμβληματική για μια οικονομική, πολιτιστική και αρχιτεκτονική άνοιξη που δυστυχώς την ακολούθησε, αναντίστοιχα από τη συνθησιμένη φυσική διαδοχή των εποχών, ένας “κενός”, σκοτεινός, πολιτικός και πολιτιστικός χειμώνας.

Ο Ζενέτος είναι στα τριανταένα του χρόνια, τέσσερα μόλις χρόνια επαγγελματίας αρχιτέκτονας, όταν μαζί με τον Μαργαρίτη Αποστολίδη αναλαμβάνει να σχεδιάσει την ανακαίνιση του εργοστασίου ΦΙΞ. Κάθε φορά που το σκέφτομαι αισθάνομαι, πίσω από την αποσομωτική συνθετική βεβαιότητα της νέας, ανακαινισμένης όψης, ένα δεύτερο επίπεδο βεβαιότητας βαθύτατα οραματικό, πολύ ευρύτερο από τις σχεδιαστικές επιλογές. Την οραματική βεβαιότητα αισθάνομαι, την αλαζονική βεβαιότητα πως η αρχιτεκτονική μπορεί να κουβαλήσει στις πλάτες της, μπορεί να προβάλλει, μπορεί πολύ περισσότερο να προωθήσει την κεντρική φυσιογνωμία μιας κοινωνίας με διάθεση οραματικής αλλαγής και ανάπτυξης. Από αυτήν την αίσθηση ξεκινά ο θαυμασμός, με αυτήν

συνδέεται και η “τραυματική” απόκριση - as θυμηθώ τη συζήτηση με τη Θεοδωροπούλου- κάθε φορά που ανακαλώ στη μνήμη μου το εργοστάσιο ΦΙΞ, στα απώτερα πλέον έτη της δεκαετίας του '60, στα απώτερα πλέον έτη της λειτουργίας του με το νεωτερικό πρόσωπο που του είχε ήδη προσφέρει ο αρχιτεκτονικός ανασχεδιασμός του.

“Τραυματικός”, “τραυματισμός”, “τραύμα”, από το ρήμα “τιρώσκω”, “διατρυνώ”, τραυματίζω. Προκαλώ μια πληγή που καταργεί τη σωματική συνέχεια ή, αν σκεφτούμε τη μεταφορική, ψυχαναλυτική χρήση του όρου, προκαλώ έναν ψυχικό κλονισμό βίαιο, τόσο ισχυρό, ώστε να καταργεί τη δυνατότητα να ελέγξουμε με τρόπο συνεχή τα συναισθήματά μας. Κλονισμό βίαιο, ο οποίος, αντίστοιχα με τον σωματικό πόνο, προκαλεί αισθήματα οδυνηρά. Πάσχω από τραυματικές μνήμες, τραυματίζομαι από οδυνηρές μνήμες και διαπιστώσεις οδυνηρές. Πρώτα απ’ όλα η ασυνέχεια ανάμεσα στη δράσα αρχική λειτουργία του επανασχεδιασμένου εργοστασίου και στην κενή εγκατάλειψη περιόδων επόμενων. Ύστερα ο κυριολεκτικός ακρωτηριασμός του κτηρίου, ο ευνουχισμός της αρχιτεκτονικής παρουσίας που η εξίσου ευνουχισμένη, υψηλή διοίκηση της χώρας δεν κατόρθωσε να κατανοήσει ως πολιτιστικά σημαντική.

Δεν πρόκειται εδώ για “παράπονο” αρχιτεκτονικό μόνο, για το οδυνηρό συναίσθημα που ακολουθεί τον τραυματισμό του αρχιτεκτονικού μόνο κόσμου. Δεν πρόκειται, δηλαδή, για το οδυνηρό συναίσθημα που αφορά τους αρχιτέκτονες μόνο, όσους ανάμεσά τους είδαν την προσφορά τους να ευτελίζεται, να υποβαθμίζεται, ολισθαίνοντας από τη θέση της κεντρικής τέχνης, πολιτιστικά και πολιτικά σημαίνουσας, σε ασήμαντο υλικό παραγέμισμα του αστικού τύπου... Υλικό παραγέμισμα που στην περίπτωση του εργοστασίου του ΦΙΞ αποφασίστηκε να περικοπεί με “τυπικές” διοικητικές διαδικασίες. Το τραυματικό συναίσθημα προβάλλει εκτενέστερο, ξεπερνά την αρχιτεκτονική ευαισθησία. Μας ακολουθεί κάθε φορά που ανατρέχουμε σε εκείνη την περίοδο της νεότερης ελληνικής ιστορίας, στη δεκαετία του '50 και στο πρώτο μεγαλύτερο τμήμα της δεκαετίας του '60, σε πολλές εκφράσεις της περιόδου αυτής ταυτόχρονα, στην προσπάθειά της να προβάλλει ένα συνολικό όραμα

ανάπτυξης. Όχι απλά όραμα “μεγέθυνσης” οικονομικής, αλλά όραμα ανάπτυξης συνολικής, οικονομικής και πολιτιστικής ταυτόχρονα που απαιτούσε να αποδώσει στην παραγωγική λειτουργία το ιδανικό πρόσωπο μιας νεωτερικής όψης, μιας νεωτερικής αρχιτεκτονικής μορφής. Η ανάμνηση αυτής της περιόδου είναι που ακόμη μας “τραυματίζει”, καθώς συγκρίνεται με αυτό που την ακολούθησε.

Με όλες τις πιθανές αγκυλώσεις, κοινωνικές και πολιτικές, που χαρακτηρίζουν τη δεκαετία του '50 και το πρώτο μεγαλύτερο τμήμα της δεκαετίας του '60, μπορούμε ακόμη να ανακαλέσουμε πενήντα χρόνια μετά τη διάχυτη αισιοδοξία, χαρακτηριστική εκείνων των χρόνων, όταν ελπίζαμε πως η ζωή μας θα γινόταν διαρκώς και καλλίτερη, όταν αφήναμε πίσω μας τη φρίκη του μεγάλου πολέμου και τα εξίσου φρικαλέα πλήγματα του εμφυλίου. Αισθανόμαστε ακόμη τον παλμό της κοινωνίας εκείνης που επιθυμούσε να “χορέψει”, που προσπαθούσε να “χορέψει”, παράγοντας πέρα από νέες παραγωγικές συνθήκες, εκλεπτυσμένα παραδείγματα σε πολλές περιοχές της πολιτιστικής έκφρασης ταυτόχρονα.

Ναι, επιθυμούσαν να “χορέψουν”, και επιθυμούσε ο Τάκης Ζενέτος να “χορέψει”. Έτσι τον φανταζόμαστε στο φωτεινό προσκήνιο μιας κοινωνίας που ήλπιζε, αυτή όπως και η αρχιτεκτονική της, πολλαπλά να αναπτυχθεί.

Ολοκληρώνουμε τις σημειώσεις μας. Παρακάμπουμε την τραγική έξοδο, το τέλος της επιθυμίας, της επιθυμίας σχεδιασμού, της επιθυμίας ζωής. Παραμένουμε επίμονα προσηλωμένοι στην πρότερη εορταστική εικόνα νέων ανθρώπων, στην πρότερη εορταστική εικόνα μιας νεωτερικής κοινωνίας που επιχειρούσε να σκεφτεί με αισιοδοξία το μέλλον.